

Orla Lehmanns tale om valgmenighedsloven

Taler

Orla Lehmann
Jurist og politiker

Dato

15. februar 1868

Sted

Landstinget

Omstændigheder

Lehmanns egen indledning: I Rigsdagssamlingen 1867 var der efter privat Initiativ i Folkethinget vedtaget en Lov, som tillod Dannelsen af frie Menigheder — »Frimenigheder«^[sic] — inden for Folkekirken af saadanne Medlemmer af denne, som maatte ville slutte sig om en valgt Præst og selv lønne denne. I Landstinget standsedes Loven under Henviſning til Nødvendigheden af, at i alt Fald Gejstligheden gennem Landemoderne forinden hørtes om denne Afvigelse fra den bestaaende Kirkeorden. Paa Landemoderne udtalte 6 af Landets 7 Biskopper og det store Flertal af Præsteskabet sig imod Forslaget, idet endel Præster dog mente, at man undtagelsesvis burde anerkjende Nazareth Menigheden — der i Ryslinge Sogn havde sluttet sig om den paa Grund af en uoverlagt Yttring, det være nu i Rigsdagen eller paa Prædikestolen, afsatte Pastor Birkedal — som hørende til Folkekirken. Kun Biskop Kierkegaard i Aalborg udtalte sig, skjønt meget betinget, for at imøde komme den stedfindende Trang, for derved at forebygge et Schisma i Folkekirken og de af sekterisk Væsen flydende Farer, og for gennem saadanne frivillige Hjælpemenigheder at forhjælpe Folkekirken til den Forøgelse af sine Midler, der vanskelig vilde kunne naaes ad anden Vej. I Pressen førtes en levende Debat for og imod, og navnlig udtalte den theologiske Videnskabs betydeligste Repræsentanter, Clausen og Martensen, sig i egne Skrifter stærkt imod at indrømme disse saakaldte Konsekventser af Loven om Sognebaandets Løsning og give efter for Grundtvigianernes højrrøstede og vidtgaaende Fordringer, som man frygtede for skulde desorganisere og tilsidst opløse det kirkelige Samfund. Regeringen havde snarere stillet sig afværgende end understøttende ligeoverfor det private Lovforslag, og var gaaet ind paa Landstingets Fordring om at høre Gejstligheden. Ogsaa efterat den var kommen til den Erkjendelse, at den altfor nentrale ^[sic] Rosenørn-Teilmann burde afgive Kirkeministerens Portefeuille, synes den selv at have været neutral, idet den skal have tilbudt Flere samme og først efter længere Betænkning henvendte sig til Biskop Kierkegaard, som udnævntes d. 4 Septbr. 1867. Efterat Landet siden 1864 havde maattet se paa, at fhv. Amtmand Heltzen, fhv. Politidirektør Bræstrup og Stamhusbesidder Rosenørn havde staaet i Spidsen for Kirkens Anliggender, var der i og for sig noget Tilfredsstillende i omsider at møde en Mand, som kunde fylde denne Plads og bære dens Ansvar. Hertil kom, at han stod det grundtvigske Parti, fra hvis — man kalde den nu livsvækkende eller fredsforstyrrende — Bevægelse Vanskelighederne især rejste sig, saa nær, at han var særlig skikket til at beherske og lede dette Røre, og at han paa den anden side havde saa megen Aand, Kundskab til Kirkens hele Udviklingshistorie og kirkelig Alvor, at han syntes at kunne føre den ud af det Uføre, hvori uklare Rørelser havde bragt den, men som hverken doktrinære Systemer eller reaktionære Indflydelser kunde magte. Det var i hvert fald et Forsøg værdt, hvorvidt han kunde bringe Fremgang og Fred ind i de Forhold, som strax efter Reformationen vare komne i en falsk Stilling, og som ligeoverfor Folkets seneste Frihedsudvikling var bleven uholdbar. Kierkegaard gik ud fra den utvivlsomt rigtige Anskuelse, at de Reformer, hvortil Kirken trængte, burde behandles som et sammenhængende Hele, og at det ikke burde være Enkeltmands Mening, men Resultatet af en alsidig Overvejelse mellem de mest berettigede gejstlige og læge Medlemmer af Folkekirken, som derved burde danne Grundlaget. Hans Program var derfor en »Kirkekommission«; men dette er naturligvis et tomt Navn, saa længe man ikke veed, af hvem den skal bestaa og hvad den skal forhandle. Hvis han derfor var tiltraadt Embedet med dens Udnævnelse og dens Program, vilde sikkert Alle, om end med delte Følelser, have oppebiet, hvad der maatte komme ud deraf. I det Sted gjorde han sin Kommission, uden nogen bestemt Antydning af dens Sammensætning og Opgave, afhængig af en Bevilling paa Finantsloven, og udtog den Sag, som ved Omstændighederne var kommen øverst paa Dagsordenen, til forlods Afgjørelse, og det i den Retning, imod hvilken baade Flertallet af Gejstligheden og af Landstinget havde erklæret sig. Dette fremkaldte en «^[sic]Advarsel« fra

de 6 Biskopper, som efterfulgtes af en Storm af Petitioner, der idetmindste beviste saameget, at den store Majoritet i Folkekirken ikke var tilsinds at bøje sig for Minoriteten. Det var under denne Forhandling, jeg den 15 Februar 1868 havde Ordet.

Valgmenighedsloven.

Naar jeg allerede nu har udbedt mig Ordet, da er det for at betegne mit Standpunkt til Sagen, forinden vi komme for dybt ind i dens Realitet. Det er det samme Standpunkt, som jeg har søgt at hævde, hver Gang Rigsdagen har været kaldet til at blande sig i Folkekirken indre Anliggender, og skjøndt jeg med Interesse har hørt paa den højærværdige Talers Foredrag, saa har det dog kun kunnet bestyrke mig i den Overbevisning, at man er paa en farlig Vej, naar en verdslig, politisk Forsamling skal fristes til — jeg kunde sige at lege Synode. Det er mod denne Fristelse, mod denne Fare, jeg vil værge mig selv og, saavidt det staar til mig, det Thing, hvoraf jeg er Medlem.

Jeg maa da først og fremmest gjentage, hvad jeg ved lignende Lejligheder har mindet om, at her aldeles ikke er Tale om religiøse Friheder. Hvis det var Tilfældet, da vilde Rigsdagen være det rette Sted til at for handle derom; thi den religiøse Frihed er den helligste af alle Menneskerettigheder, den uundværligste af alle Friheder; den har i Verdenshistorien endog spillet en langt betydeligere Rolle end selve den politiske Frihed. Men Religionsfriheden have vi alt her i Danmark: den er hjemlet og sikket ved Grundlovens § 79. Efter den behøves der ingen Lov, intet kongeligt Samtykke, ingen ministeriel Tilladelse til at Alle, som ville det, f. Ex. kunne slutte sig sammen i egne Menigheder, vælge sig til Sjælesørger, hvem de ville, og dyrke Gud paa hvad Maade de finde tjenligst for deres Sjæles Salighed og for Guds Riges Fremme. Alt dette er deres gode Ret, som de ikke først skulle erhverve, og naar der derfor i denne Sag tales om Menneskerettigheder og Samvittighedstrang og religiøs Frihed, saa ere alle disse store Ord her aldeles uberettigede; thi der er ikke Tale om Andet end smaa Hensigtsmæssigheds — og Bekvemmelighedshensyn, vedkommende Ordningen af Folkekirken indre Anliggender.

Den anden Reservation, jeg maa tage, angaar Grundlovens § 75, som hjemler Folkekirken Ret til at faa en Forfatning for sine indre Anliggender. Der staar Intet om, hvorledes denne Forfatning skal være, og ligesom dette paa forskjellige Steder og til forskjellige Tider er sket under mangehaande Former, saaledes har Grund loven — naturligvis med velberaad Hu — i saa Henseende ladet os stor

Frihed. Men hvem der principielt siger, hvad man jo stundom hører, at det skal aldrig i al Evighed ske«, eller — hvad der kommer ud paa det samme — hvem der paastaar, at Folkekirken i Kongen, Kirkeministeren og Rigsdagen allerede har faaet den lovede Forfatning, saa at Ordene kun skulde betyde, at herefter skulde Rigsdagens Medvirkning udkræves ogsaa til den kirkelige Lovgivning, han stiller sig i bestemt Modstrid mod Grundloven, og det er en saa alvorlig Sag, at jeg haaber man vel vil betænke sig, forinden man sætter sig ud over og op imod Grundlovens Bud. Ved at bryde med den gamle Statskirke har Grundloven ikke blot villet frigjøre Kirken for Staten, men ogsaa Staten for Kirken, og den har derved retteligen sørget for begges sande Interesse, som er lige uforenelig med — at jeg skal bruge en berømt Frase — at man bygger Tronen paa Altret og at man sætter Altret paa Tronen. Men paa den anden side har Grundloven ikke villet overskære Baandet mellem Staten og den i Danmark bestaaende Kirke; thi den har erklæret denne for en Folkekirke, som understøttes af Staten, og det vilde kun lidet svare til det danske Folks hele Historie og Tænkemaade, dersom enten Staten paa amerikansk Vis vilde overlade Kirken til sig selv som noget den Uvedkommende, eller tillade Kirken at løsrive sig fra Staten. Hvor fyndigt og hvor forsigtigt Opgaven end er udtrykt, er det dog klart, at den Forfatning, Folkekirken ifølge Grundloven har Ret til at fordre, maa skifte mellem Kirken og Staten, saa at denne faar den hele Raadighed over det saakaldte Kirkegods og alle de borgerlige Indretninger, som vedkomme Statens Understøttelse, medens Kirkens indre Anliggender, og det ikke blot Læren og Gudsdyrkelsen, men ogsaa den indre Orden og Styrelse, overlades til den kirkelige Selvstændighed, gennem et lovordnet Organ, men under Statens Tilsyn, hvis nærmeste Kald det maa være at værne om den almindelige Samvittighedsfrihed og borgerlige Orden mod ethvert Indgreb fra Kirkens Side. Men til selv at varetage disse Kirkens indre Anliggender, dertil mangler Rigsdagen den sande indre Berettigelse — det er min Paastand lige overfor mine ærede kolleger og min Bekjendelse for mit eget Vedkommende; thi vi ere valgte efter ganske andre Hensyn, og i den bekjendelsesløse Rigsdag kunne baade Jøder og Grækere have Sæde og Stemme. Her sidde maaske langt flere Grækere, end man efter Kirkebøgerne skulde tro.

Den Opgave, Grundloven har opstillet om Folkekirkens Ordning ved Lov, er ikke løst, om der end tidligt er gjort agtværdige Forsøg paa at løse den, og naar man betænker baade Opgavens Vanskelighed og de brydsomme Forhold, under hvilke vor Udvikling hidtil har maattet arbejde sig frem, vil Ingen kunne finde dette paafaldende. Men fordi jeg ikke kan anerkjende nogen indre Berettigelse

hos Rigsdagen til at give Love om Folkekirkens indre Anliggender, derfor falder det mig ikke ind at bestride dens formelle Ret dertil. Saalænge vi ikke have faaet den i Grundloven bebudede Kirkeforfatning, maa vi naturligvis bruge den, vi have, og hvilken denne er, kan ikke være tvivlsomt. Reformationen brød med den katholske Kirkes ældgamle og storartede Kirkeorden, men den formaaede ikke at opstille en ny Organisation i dens Sted. Var det Tydskernes upraktiske Sind og politiske Umodenhed, eller det særegne Forhold, hvori de første protestantiske Fyrster stode til den hele Bevægelse — nok: Kirkeregimentet faldt — i Hænderne paa de verdslige Fyrster. Men dette skete ikke i kraft af noget Princip, men kun efter Tyngdens Love, og at dette Regimente derved geraadede i slette Hænder, det lærer man ikke blot ved at se hen til de fleste protestantiske Fyrsters Personligheder, men ogsaa af den aandelige Død, som snart indsneg sig i Kirken, og den Afmagt, der hindrede enhver videre Udvikling. Saaledes fik da ogsaa Danmark i Kongen sin »summus episcopus«, og ligesom den lovgivende Myndighed i Kirken i sin tid er tilfaldet ham, saaledes har han i 1848 maattet dele den med den verdslige Rigsdag, ikke i kraft af noget Princip, men efter Tyngdens Love, og vi sidde nu inde med denne Myndighed, om vi end maa erkjende, at den heller ikke hos os er i de rette Hænder. Saalænge der imidlertid ikke er tilvejebragt noget forfatningsmæssigt Organ for Kirken, der har baade den indre og den ydre Berettigelse, saa kunne vi ikke undslaa os for at bruge vor formelle Ret, naar det behøves; thi etsteds maa Myndigheden være. Men det er da ogsaa en billig Fordring, at den kun udøves, hvor der kan paavises en uafviselig og paatrængende Nødvendighed derfor.

Er der da paavist en uafviselig og paatrængende Nødvendighed for nu at udgive en Lov som den foreslaaede? Det er det Spørgsmaal, som paatrænger sig og kræver et Svar. Her er jeg nu i det heldige Tilfulde, for mit vedkommende at kunne besvare dette Spørgsmaal uden at inklade mig paa Sagens Realitet eller alle de Grunde og Betragtninger, som fra alle Sider mylre ind paa os, ja uden engang at antyde, hvorledes jeg vilde betragte Sagen, dersom jeg skulde forhandle den i en Kirkekommission, et Kirkeraad, en Synode eller hvor det nu blev at den skulde finde sin rette Afgjørelse. Jeg tror nemlig, at man, for at forvise sig om, at her ikke er nogen Nød paafærde, kun behøver at se hen til Lovudkastets Historie og til dets Indhold. Hvad er det, som har fremkaldt Lovforslaget? Hvad er det, som dette paabyder?

Det er os jo Alle bekjendt, at Sagens Oprindelse er den, at en Rigsdagsmand vakte Anstød ved en politisk Udladelse, som jeg ingenlunde vil forsvare. Da man

nu — lykkeligvis — ikke kunde udstede ham af Rigsdagen, men han tillige var Præst, saa greb man til at fjerne ham fra hans kirkelige Embede, og det uagtet det fra alle Sider var anerkjendt, at hans Virksomhed deri i fuldeste Maade var tilfredsstillende, og uagtet den Sag, hvorefter han havde talt paa Rigsdagen, ikke stod i den fjerneste Forbindelse med nogetsomhelst kirkeligt Spørgsmaal. Naar jeg dengang strax paa det Stærkeste udtalte min Misbilligelse af det Skete ligeoverfor den Kirkeminister, under hvis Ansvar det var sket, saa var det, ikke blot fordi min logiske Sands og min Retfærdigheds følelse derved var bleven krænket, men tillige fordi det var let at forudse, at dette Skridt vilde gjøre en ganske anderledes dyb og alvorlig Virkning paa den Menighed, der hjerteligen havde sluttet sig til ham som Præst, og naturligvis ikke kunde forstaa, at dette Baand skulde sønderrives, fordi han i en politisk Forsamling om et politisk Spørgsmaal havde udtalt en kjættersk Mening. Dette er nærværende Lovforslags første Oprindelse, og i hvilken Grad denne er ukirkelig, vil man bedst kunne tydeliggjøre sig, hvis man vilde tænke sig, hvad der jo engang syntes at staa nær for Døren, at den Del af Menigheden, som ikke vilde slippe ham, var udtraadt af Folkekirken. Hvorledes maatte da den Trosbekjendelse have lydt, som skulde danne Grundlaget for denne nye Kirke eller Sekt? Et af To: enten at Birkedal skulde være Præst i Ryslinge, eller at Kongen til et vist Tidspunkt burde have gjort det og det — altsaa et rent personligt eller et rent politisk Spørgsmaal — men for øvrigt den uforandrede augsburgske Konfession! Men er det da et rimeligt Grundlag for et kirkeligt Schisma? Er det en Vanskelighed, som er voxet ud af Kirkens eget Skod? Kan man forlange eller vente, at Rigsdagen skal anerkjende en »uafviselig og paatrængende Nødvendighed« i Noget, som kun hidrører fra en kirkeministers Fejl og hans Efterfølgers Svaghed? Er det en tilstrækkelig Grund til at sætte Lovgivningsmagten i bevægelse, at Administrationen har begaaet en Buk, som den selv kunde have rettet? Eller — hvis det nu er for silde — er det en tilstrækkelig Grund til at give Loven Karakter af en omfattende, almindelig foranstaltning, at man krymper sig ved at give en Lov om en enkelt Mand?

Saameget om Lovens Oprindelse; lad os nu se hen til dens Indhold! Og da maa jeg med den første Taler spørge: Hvad er det for en almindelig Trang, som skulde kunne afhjælpes ved — ordinerede Præster uden Menighed? Ja, der er een dygtig Præst, som man har afskediget af politiske Grunde; men hvor ere de andre? Der er nogle meget hæderlige Oldinge, som have faaet Afsked paa Grund af Alder og Svagelighed, som altsaa ere utjenstedygtige, og maaske vare det længe, forinden de gik af. Saa er der maaske — jeg veed det ikke, men muligt er det, at

der kan være en eller anden, som er fjernet paa Grund af Drukkenskab eller skandaløst Forhold. Endelig er der nogle tjenstledige Kapellaner, som rimeligvis længes efter Befordring; men det er dog vel ikke deres Trang, man vil afhjælpe ved denne Lov. Men hvorledes kan man da tale om en almindelig Trang, naar det er ved saadanne Midler, man vil afhjælpe den? I Sandhed, man behøver ikke at studere vore kirkelige Tilstande og at sanke Vidnesbyrd allevegne fra — nej, vi have intet andet Vidnesbyrd behov, end selve udkastet, for deri at læse os til, at her ikke kan være Tale om nogen uafviselig og paatrængende Nødvendighed, der kunde bestemme Rigsdagen til at gribe ind i et af Kirkens indre Anliggender.

Ja, vil man sige, maa det end indrømmes, at det er et enkelt Tilfælde, som nærmest trænger paa, og at dette er en vilkaarligen af Regeringen selv fremkaldt Tilfældighed, saa er dette dog kun, som Udkastets Motiver udtrykke sig, et »Incidentspunkt«, som noget hurtigere og stærkere har fremdrevet Spørgsmaalet; men dette vilde ligefuldt være kommet frem, fordi det er en nødvendig Konsekvens af Sognebaandsløsningen. Hertil svarer jeg da, at det ikke kan være Rigsdagens Opgave, og allermindst en Opgave, hvis Løsning kunde kaldes paatrængende nødvendig, her at sidde og udspekulere, hvad der kunde være logisk rigtige Konsekvenser af denne exceptionelle Lov. Nej, vil man til at theoretisere, da ligger det langt nærmere at gjøre sig fortrolig med den Tanke, at den hele nye Ordning af vore politiske forhold ogsaa kan drage Følger efter sig paa det kirkelige Omraade, og at der altsaa kan blive Spørgsmaal om, hvorvidt det Valgprincip, der er Grundlaget for vore andre offentlige Forhold, maa finde Anvendelse ogsaa paa Præsternes Kaldelse — altsaa om det ikke kan betragtes som en naturlig Følge af vore øvrige Tilstande, at alle Menigheder blev Valgmenigheder, eller at der i alt Fald indrømmedes Menighederne nogen Indflydelse paa Valget af deres Sjælesorgere. Jeg skal naturligvis ikke udtale mig herom, fordi det ikke foreligger; men at der, naar Spørgsmaalet om Valgmenigheder rejses her i Landet, aldeles ikke er Tale om samtlige Sognemenigheders Ret og Interesse, men kun om disse privilegerede Væsener, som kaldes Sognebaandsløserne; ikke om Majoriteten, men kun om en Minoritet, en maaske meget ringe Minoritet; ikke om konsekvensen af vor hele politiske og sociale Udvikling, men kun om Konsekvensen af Loven om Sognebaandsløsningen — det betegner noget Usundt og Skævt i vore kirkelige Tilstande. Der er aldrig Tale om det Sammenholdende, men kun om det Løsende — kun om Dissentsen, aldrig om Organisationen, Jeg tror, at, hvis man med Alvor og Aand havde arbejdet paa, ikke blot gennem et kraftigt

Menighedsliv at styrke Enheden og Sammenholdet, men ogsaa paa gjennem en friere kirkelig Ordning at skaffe enhver berettiget Indflydelse Raaderum og dettes Begrændsning, da vilde vi ikke have oplevet det lidet opbyggelige Syn, at der kun er Tanke og Tale om Minoritetens Villie, som om Majoriteten, den hele store Menighed intet havde at betyde, og den hele Opgave kun bestod i at stille Minoriteten tilfreds.

Jeg tror, at heri ligger en alvorlig Anklage mod Gejstligheden, baade før og efter Grundlovens Givelse. Ingen havde været nærmere til at stille sig i Spidsen for en tidssvarende Reform af Kirkens Orden end den, og i 1848 tog den ogsaa et lille Tilløb dertil. Men Bevægelsen døde hurtig hen, og da Spørgsmaalet for Alvor rejstes, og det blev den klart, at den ikke længer kunde beholde det Hele for sig selv, men maatte dele Indflydelsen med Lægfolk, da modsatte den sig en Kirkeforfatning, og mente, at Præstekonventer og Landemoder kunde gjøre Fyldest. Naar de, som burde have været Sagens fornemste Bærere, modsatte sig den, maatte den foreløbig stilles i Bero. Man modsatte sig, fordi man ikke vilde dele Myndigheden med Lægfolket, og saa blev Følgen, at dette begyndte paa ene at ville tilvende sig den hele Myndighed. Rigsdagen har vel ikke vedtaget mange Love om Kirkens indre Anliggender, men det er dog sket, trods Gejstlighedens Modstand, og Mere, ja meget Mere er stillet i Udsigt. Dette har da bevirket en mærkelig Forandring i Gejstlighedens Opfattelse; de Samme, som nys modsatte sig Udførelsen af Grundlovens Bud om en Kirkeforfatning, de ere nu blevne dens varme Venner. Et interessant Bevis herpaa have vi fornylig modtaget i Bispernes fælles Udtalelse. Hvad der for øvrigt kunde være at bemærke ved samme, vedkommer i alt Fald ikke mig; men det har været mig en sær Tilfredsstillelse deraf at se, hvor indstændigen de bede om »en hensigtsmæssig Ordning af Folkekirkens Forfatning«, ja endog opkaste sig til Talsmænd for Danmarks Riges Grundlov, som de fordre, der skal gøres »Ret og Skjel.« Udtale Kirkens Tilsynsmænd — hvad jeg ikke tør tvivle — heri Gejstlighedens Anskuelse, saa er der foregaaet en meget glædelig Forandring i dennes Forhold til Forfatningssagen. Kom den tidligere Modstand fra Frygten for at se Lægmands-Elementet som medraadigt over, hvad den var vant til at betragte som sin Domæne, saa er det nu den praktiske Erfaring, at der trods dens Modstand og uden dens Medvirkning kan gives Love paa det kirkelige Omraade, som har omvendt den. Hvis man tør stole herpaa, saa har det stor Betydning; thi saa lidt jeg kan tænke mig en protestantisk Kirkeforfatning, hvori Gejstligheden skulde være eneraadig og Menigheden udelukket, lige saa lidt har jeg nogensinde hørt det drage i Tvivl, at de af vore Medborgere, som have viet

deres Studier og deres Livs hele Gjerning til Kirkens Tjeneste, jo maa faa en væsentlig Stemme i det, hvortil de fortrinsvis maa antages at medbringe Indsigt og Iver. Det er derfor et stort Skridt fremad, hvis man nu kan betragte Gejstligheden som vunden for Sagen.

Det var imidlertid ikke fra den alene, at Modstanden hidtil var kommen, men tillige fra dem blandt Menighedsmedlemmerne, som jeg, for at undgaa »nomina propria«, vil kalde — vel ikke »de Stille i Landet«, men — »de Ivrige«. Ved første Øjekast skulde man mene, at næst efter Gejstligheden maatte de, som jo mene det alvorligst med Kirken, ogsaa være mest opfordrede til at bringe dens indre Anliggender ud af den konfessionsløse Rigsdags Haand, og navnlig har det undret mig at se dem slaa sig tiltaals med et saa letfærdigt Raisonnement som det, at Folkekirken jo er det danske Folks Kirke, og at Rigsdagen jo bestaar af lutter danske Folk — et Raisonnement, hvorefter man ogsaa maatte kunne henvise Kirkens Anliggender til Landhusholdningsselskabet eller Industri foreningen. Ganske uforklarligt er det dog ikke, at Modstanden mod at faa disse Sager henviste til det rette Forum netop udgaaer fra dem, som skulde synes at være mest interesserede i at give dem den rette Løsning, og dristede jeg mig nys til at svare paa Gejstlighedens Vegne, saa bor jeg ogsaa have Mod til at røbe »de ivriges« Hemmelighed. Jeg har da ingen Tvivl om, at deres Modstand hidrører derfra, at de mene langt lettere at kunne tumle med en Forsamling, som er fremgaaet af den almindelige Stemmeret — især hvis de kunde faa alle dem, der ikke dele deres Meninger, til paa Grund af manglende indre Berettigelse beskedent at trække sig tilbage — end med et Kirkeraad, hvor de vilde møde Modstandere, som i Indsigt og Alvor idetmindste vare deres Ligemænd. Derfor finde de, at Rigsdagen netop er et udmærket Forum for kirkelige Sagers Afgjørelse; thi der kunne de gjøre Furore med allehaande kirkelige Godtkjøbsfraser, og gennem politiske Kombinationer den ene Session efter den anden faa smaa »folkelige Ønsker« fyldestgjorte ved smaa uskyldige Love, som Skridt for Skridt føre Folkekirken derhen, hvor de ville have den. Om Folkekirken skal gaa den Vej, det er et Realitets spørgsmaal, hvorom jeg her ikke vil udtale nogen Mening. Jeg fordrer kun, at det ikke bør afgjøres af en lille ivrig Minoritet, som vi Andre lade raade, men at det skal afgjøres af Folkekirken selv, paa et Sted, hvor alle berettigede Anskuelser kunne komme til Orde, og hvor Sagen kan forhandles i sit hele Indhold og Sammenhæng, hvilket vi ikke kunne gjøre og ikke forsøge paa uden at komme galt derfra. Lad os derfor slaa en Bom for den magelige Gjenvvej, hvorpaa de hidtil have vandret; thi bliver det dem først indlysende, at den er spærret, og at de kun kunne komme frem ad den rette

Kirkevej, saa ville de betræde den. Det er Folkethinget, som har kureret Gejstligheden ved de smaa Kirkelove, det har foreslaaet eller bebudet; lad da nu Landstinget kurere de Ivrige ved at henvise dem til Grundlovens § 75. Bliver først Gejstligheden og de Ivrige enige om at paakalde Kirkeforfatningen, saa — faa vi den.

Det høje Thing vil have set, at jeg her udelukkende har betragtet Lovforslaget fra Rigsdagens Standpunkt, og det uden at inklude mig paa selve Realiteten. Det er ogsaa fra dette — om jeg saa tør sige, rent logiske — Synspunkt, at jeg maa tiltræde, hvad den første Taler alt har bemærket om, at man ikke bør blive staaende ved hvad Loven ligefrem indeholder, men tillige se hen til hvad der kan følge af samme. Han anførte saaledes, at under den hidtilværende Forhandling allerede »Kirkebygning« er bleven til »Bedehus«, og dernæst Bedehus til »Bedesal, der ikke bør bruges til Andet.« Det er altsaa dette: »ikke bruges til Andet«, hvori Garantien skal ligge; men tror man virkelig, at denne lille Stopper vil holde? I Norge foregaa mange Valghandlinger i Kirkerne — hvorfor skulde man da ikke bruge denne store Sal, maaske den eneste i vid Omkreds, til en saa lovlig Ting, som Valg, og hvorfor da ikke til forberedende Valgmøder, og hvorfor da ikke ligesaagodt til andre politiske Møder? I vore Kirker gives der jo jevnlig Kirkekoncerter, — hvorfor da ikke ogsaa i Bedesalene, og derfra er Overgangen da let til Koncerter i Almindelighed, der begynde med Palæstrina og tilsidst ende med Offenbach — osv. osv. Og nu den store Hjørnesten i Garantispørgsmaalet: der tør kun vælges ordinerede Præster uden Menighed. Men naar der nu ikke findes nogen saadan Præst, som man kan bruge, eller som man vil have, hvad saa? Med hvad Ret vilde man saa kunne nægte dem Tilladelse til at vælge en theologisk Kandidat f. Ex. en Folkehøjskolelærer? Naturligvis er dette ogsaa Mening — det er ligefrem udtalt i den af Folkethingets Udvalg afgivne Betænkning — og jeg skjønner virkelig ikke, hvorledes Kirkestyrelsen kunde vægre sig ved at ordinere en Mand, som vilde blive ordineret om 2 Aar, naar han havde opnaaet den fornødne Anciennetet til at faa Præstekald, fordi det var en Valgmenighed, som vilde aabne ham Adgang til at begynde sin præstelige Virksomhed 2 Aar tidligere. Er dette naaet, saa kommer Turen til det Spørgsmaal, om det virkelig skulde kunne fordres, at Valgmenigheden, der jo selv lønner sin Præst, skulde være indskrænket til dem, som have underkastet sig theologisk Examen ved Kjøbenhavns Universitet. Man kan med Føje sige, at den saakaldte Lægekunst udelukkende hviler paa Videnskaben, saa at Kvaksalverne, forsaavidt de ikke rentud ere Bedragere, kun leve af de Smuler, der ere faldne fra Lægevidenskabens Bord og opsankede paa

Gulvet; men kan man paa samme Maade sige, at Ingen kan have Aandens Kaldelse og Aandens Gaver til at virke for Andres Opbyggelse og for Guds Riges Fremme, naar han ikke har lært Græsk og Hebraisk? Er det ikke Noget, som alle Tidens og alle Landes Erfaring paa det Bestemteste modsiger? Kirkehistorien er vel ikke mit Fag; men jeg tør dog spørge, om ikke den lutherske Kirke selv vedkjender sig Begrebet om et almindeligt Præstedømme? Saa ere vi da komne til Lægmandspræster; men heller ikke der er der noget endeligt Hold, thi Læren om Præstefriheden forkyndes jo allerede i selve Folkekirken, hvilket er Fornægtelsen af Alt, hvad der begrunder et Kirkesamfund, dens Bekjendelse, dens Lære, dens Gudsyndelse. Efter Grundloven har enhver Dansk Ret til, alene eller i Forening med Andre, at indrette alt Saadant efter sit eget Hoved, men — vel at mærke — udenfor, ikke indenfor Folkekirken. Dette gjør en stor Forskjel. Der skal et stærkt Slag til at knuse en Hjerneskal udenfra; men fyld den med Ærter og kom Vand derpaa, og den gaar fra hinanden saa let som man udfolder en Vifte. At afvigende, selv fjendtlige Meninger optræde frit og selvstændigt ligeoverfor Kirken, kan muligen endog virke baade vækkende og styrkende paa den; men giver man dem frit Randerum indenfor samme, undergraver man Samfundet og indfører Anarki.

Jeg har ved disse Antydninger kun villet gjøre opmærksom paa, at man ikke bør lade sig daare af Lovudkastets tilsyneladende Uskyldighed eller berolige sig ved dets formentlig uholdbare Begrændsninger; men jeg har herved saalidt, som ved selve Sagen, villet udtale nogen egen Mening om disse Spørgsmaal. Jeg holder mig til mit Rigsdagsstandpunkt, at det ikke er os, men Kirken selv, som skal afgjøre, hvad der er foreneligt med dens Væsen og tjenligt for dens Vel. Jeg tror derfor, da der ikke er paavist nogen uafviselig og paatrængende Nødvendighed« for nu at gribe ind, at vi handle rettest i at henvise disse smaa Forsøg paa gennem Rigsdagen at reformere Kirken til den i Grundloven bebudede Kirkeforfatning. Men selv om der, Sagen betragtet i sin Almindelighed, kunde være Tvivl i saa Henseende, saa tror jeg, at disse maa bortfalde ligeover for den Stilling, som den ærede Kirkeminister har indtaget og udviklet i selve Lovudkastets Motiver. Den første og største Del betegner, i et smukt og fyndigt Sprog, i sunde og klare Tanker, den Vej, Ministeriet agter at følge for at bevirke kirkelige Reforme, og hvori han saa træffende udvikler, at for retteligt at bedømmes, maa det Enkelte ses i det Heles Lys, fordi det kun som et Led i det Hele kan finde sin Begrundelse og Begrændsning o. s. fr. Men naar han saa skal til i de samme Motiver at gjøre Rede for, af hvad Grund man fra denne

Kirkekommissions Forhandlinger forlods skal udtage det Spørgsmaal, som staar øverst paa Dagsordenen, for hovedkulds at afgjøre det og derved præjudicere Resten, saa — ja i Sandhed, saa føler jeg Medlidenhed med en saa udmærket Logiker, over at han har maattet skrive denne sidste Del af Motiverne, som ethvert Barn kan plukke til Charpi. Jeg skal derfor ikke opholde mig ved at gennemgaa den, men simpelthen udtale, hvorledes jeg opfatter Ministerens Tankegang. Jeg forstaar det da saaledes, som om han havde sagt til os, at vi ikke kunne gjøre os nogen Forestilling om, hvor vanskeligt det er at have med disse Mennesker at gjøre, — at han frygter for, at han ikke kan faa sin Kirkekommission, dersom det ikke lykkes ham at skaffe dem denne lille Bid, og at han derfor beder os om for Guds Kjærligheds Skyld ikke at nægte ham, hvad han anseer for nødvendigt for at skaffe sig Fred i et Aarstid til alvorlig at tage fat paa Sagen i dens Helhed.

Her er jeg da midt inde i rent politiske Betragtninger, og det er jo Ulykken ved at bringe kirkelige Sager ind for en politisk Forsamling, at det er umuligt at holde de politiske Hensyn ude. Hvilken Indflydelse jeg vil indrømme disse paa min endelige Afstemning, vil afhænge af, i hvilken Skikkelse Forslaget da foreligger, og hvorledes den hele Situation da stiller sig. Skal Sagen afgjøres uden alt Hensyn til politiske Betragtninger, da skjønner jeg ikke rettere, end at Folkekirken er bedst tjent med, at Forslaget forkastes.

Kilde

Carl Ploug: 1873. Orla Lehmanns efterladte skrifter. Bd. 4. København: Gyldendal.

Kildetype

Dokumentation i bogværk

Tags

Agitationstale, Den liberale bevægelse, Den nationalliberale bevægelse

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/orla-lehmanns-tale-om-valgmenighedsloven-1868>